

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ПОЛЯНСЬКИЙ Антон Олександрович - кандидат юридичних наук, здобувач Університету сучасних знань

<https://orcid.org/0000-0003-3005-8206>

УДК: 342.95 (477)

DOI 10.32782/LAW.2020.1.31

Сформульовано широке та вузьке визначення діяльності правоохоронних органів. Відповідно до вузького – це нормативно встановлений різновид діяльності спеціально уповноважених правоохоронних органів, метою якого є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина на території України. У широкому розумінні – це особлива, державно-значима сфера функціонування правоохоронних органів, яка передбачає реалізацію законодавства та встановлених нормативно-правовими актами заходів впливу, з метою: 1) попередження, профілактики та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень; 2) відновлення порушених прав і свобод людини, громадянина; 3) притягнення порушників до юридичної відповідальності.

З'ясовано, що головне призначення правоохоронної діяльності – це захист населення країни, у зв'язку із чим уповноважені на їх проведення органи користуються спеціальними правами, які в окремих випадках передбачають можливість застосування заходів примусу, зокрема, використання вогнепальної зброї у їх діяльності.

Доведено, що діяльність судово-експертних установ (судово-експертна діяльність) – це регламентована законодавством робота спеціально уповноважених суб'єктів, яка полягає у проведенні дослідницької експертної роботи та забезпеченні використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань у певних галузях науки і техніки. Відповідно до викладеного судово-експертна

діяльність має суспільно-важливе значення, адже полягає у здійсненні спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не тільки наукове, але й практично-правове значення. Іншими словами, діяльність судово-експертних установ полегшує функціонування правоохоронних органів, в процесі захисту та охорони ними прав і свобод громадян і людини.

Ключові слова: правоохоронні органи, судово-експертні установи, правоохоронна діяльність, судово-експертна діяльність, адміністративно-правове регулювання.

Постановка проблеми

Відповідно до визначених законодавством повноважень, правоохоронні органи та судово-експертні установи реалізують специфічні функції направлені на забезпечення ефективної роботи всього правоохоронного сектору України. При цьому, особливість вказаних організацій настільки глибока та суттєва, що вони мають специфічний правовий статус, а також систему регулювання. Сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів обумовлюють необхідність їх адміністративно-правового регулювання взагалі, та в рамках їх спільної діяльності зокрема.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ віднайшли своє опрацювання у наукових працях: В.К. Карпунчева,

В.К. Шкарупи, В.В. Думи, Г.С. Семакова, С.П. Кондракова, В.С. Ковальського, І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільова, О.М. Толочко, Ю.А. Ведернікова, І.І. Горінецького, І.В. Сажнєва, О.Ф. Дорощенко, О.М. Ключєва, Ю.О. Пілюкова, К.В. Легких, Р.С. Белкіна, Ю.Г. Корухова, О.Р. Россинськаої, Г.О. Стрілець та інших. Водночас, жоден із вказаних науковців не висвітлював зміст та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єктів адміністративно-правового регулювання.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у встановленні сутності та особливостей діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання. Досягнення означеної мети нами вбачається крізь виконання наступних завдань: 1) формування теоретико-правового визначення сутності діяльності правоохоронних органів; 2) встановлення особливостей та поняття діяльності судово-експертних установ; 3) оцінка змісту діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ, як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в статті вперше встановлено та оцінено сутність та особливості діяльності судово-експертних установ та правоохоронних органів як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу

Розпочинаючи науковий аналіз із розгляду особливостей роботи правоохоронних органів зауважимо, що їх функціонування направлено на реалізацію особливого, як за правовою, так і за практичною характеристикою типу діяльності – правоохоронної. Важливість якої підтверджується великим розмаїттям наукових підходів до тлумачення її змісту та призначення. Так, значна група науковців окреслює сутність правоохоронної діяльності через призму суб'єктів, які її безпосередньо здійснюють,

та покладених на них повноважень. Зокрема, В. Стратонов розглядає її, як державну правомірну діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей із боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, припинення або розгляду порушеного права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [1]. У контексті цього підходу, на думку М.І. Мельник, найбільш доцільним є таке визначення поняття правоохоронної діяльності: «Державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини чи групи людей із боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, його виявлення або розслідування з обов'язковим дотриманням встановлених у законі процедур для цієї діяльності» [2].

Інші науковці обстоюють позицію, відповідно до якої правоохоронна діяльність – це частина діяльності правозастосовної. Наприклад, І.В. Солов'євич у своєму дослідженні, що присвячене конституційно-правовим аспектам державної влади в Україні та місця в ній правоохоронної діяльності, досліджуване поняття визначає як різновид правозастосовної організаційно-правової державно-владної діяльності, що базується, в першу чергу, на примусі та здійснюється компетентними органами в спеціально встановлених формах, її зміст полягає в реалізації юридичних норм шляхом видання (прийняття) індивідуально-конкретних правових велінь (державно-владних приписів) із метою протидії виникненню та розвитку протиправних вчинків (протиправних і злочинів), нейтралізації та ліквідації шкідливого впливу (наслідків), правовій оцінці вчиненого, забезпеченні відповідного соціального результату тощо [3, с.51]. Окрема група науковців визначають зміст правоохоронної діяльності крізь систему притаманних даній категорії ознак. Наприклад, А.П. Гель, Г.С. Семаков та С.П. Кондракова до них відносять: те, що вона може здійснюватись тільки із застосуванням юридичних заходів впливу; юридичні заходи впливу, які застосовуються при здійсненні

такої діяльності, повинні суворо відповідати вимогам законів, що регламентують їх застосування; правоохоронна діяльність реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури; здійснення цього виду діяльності покладено на органи, які, як правило, спеціально створюються державою з цією метою і комплектуються спеціалістами [4, с.5–6].

О.М. Бандурка так визначає правоохоронну діяльність: «Це державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу у строгій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку» [5, с.18 – 19].

Таким чином, діяльність правоохоронних органів має різні сторони та форми прояву, в зв'язку із чим її важко розкривати за якимось окремим критерієм. Так, правоохоронна діяльність пов'язана із правозастосуванням, але при цьому, не можна заперечувати факт її особливого суб'єктного складу. Враховуючи викладене, на нашу думку, теоретично вірним буде вирізнити широке та вузьке тлумачення категорії «правоохоронна діяльність», адже саме в такий спосіб можна максимально правильно розкрити її зміст відповідно до всіх притаманних ознак. Отже, правоохоронна діяльність у вузькому значенні – це нормативно визначений різновид діяльності спеціально уповноважених органів державної влади (правоохоронних органів), метою якого є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина на території України. У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це особлива, державно-значима сфера функціонування спеціально уповноважених органів влади, яка передбачає реалізацію законодавства та встановлених нормативно-правовими актами заходів впливу, з метою профілактики, попередження та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, а також відновлення порушених ними прав і свобод людини та громадянина та притягнення порушників до юридичної відповідальності.

Отже, головне призначення правоохоронної діяльності – це захист населення

країни, у зв'язку із чим уповноважені на їх проведення органи користуються спеціальними правами, які в окремих випадках передбачають можливість застосування найбільш суворого примусу, зокрема, використання вогнепальної зброї у діяльності Національної поліції, Служби безпеки України та інших подібних органів. В сукупності ці аспекти доводять необхідність жорсткого державного регламенту діяльності правоохоронних органів, забезпечення її існування та здійснення у імперативних, незмінюваних рамках, а також контролю за її проведенням.

Щодо діяльності судово-експертних установ, то вона має принципово іншу суть, але має не менше суспільне значення, через що також виступає об'єктом адміністративно-правового (державного) регулювання.

Функціонування судово-експертних установ в нашій державі має назву судово-експертної діяльності. У Законі України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 №4038-XII дане поняття неодноразово застосовується, але жодним чином не розкривається. Положення нормативного акту пов'язують зміст зазначеної діяльності із процесом проведення судової експертизи – дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [6].

Водночас, науковці підходять до тлумачення судово-експертної діяльності судово-експертних установ значно ширше та не обмежуються трактуванням крізь поняття експертизи.

Наприклад, як указує О.Ф. Дорощенко судово-експертна діяльність – це діяльність спеціаліста, що має відповідний рівень кваліфікацій та компетенції виступити судовим експертом у процесі і надати експертний висновок [7, с.18 – 19]. Ю.О. Пілюков дотримується погляду про те, що судово-експертна діяльність це складний інформаційно-пізнавальний процес, який складається з етапів пошуку інформації, вироблення й реалізації рішень по застосуванню методів та прийомів, що взаємодіють між собою до того часу, поки злочин не буде розкри-

то і з'ясовано всі обставини його вчинення [8, с.10]. К.В. Легких обстоює позицію про те, що судово-експертна діяльність – це виконання конкретною особою покладених на неї законом функцій щодо забезпечення судочинства [8, с.33]. Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкін, Ю.Г. Корухов та О.Р. Россинська, стверджують, що судово-експертна діяльність є системою дій і пов'язаних з ними правовідносин, що здійснюються в процесі судочинства уповноваженими органами і особами з призначення, організації і проведення судових експертиз [10, с.46].

Цікавим є підхід М.Г. Щербаківського на думку якого судово-експертну діяльність варто розглядати, як правовий інститут, зміст якого складає система процесуальних та організаційних процедур пов'язаних з проведенням судових експертиз [11, с.23].

Комплексне визначення пропонує у своїх наукових працях Г.О. Стрілець: «Судово-експертна діяльність – це врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, всебічного і повного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому та їх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір та підготовка судово-експертних кадрів. Судово-експертна діяльність здійснюється на засадах Конституції України та регулюється законодавчими актами відповідних галузей права, зокрема, Кримінальним кодексом України, Кримінально-процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Законом України «Про судову експертизу», іншими Законами, міжнародними договорами та різними відомчими інструкціями і наказами. Судово-експертна діяльність, на відміну від інших видів людської діяльності, має суспільний характер, цілеспрямованість, плановість, систематичність здійснення. До особливостей експертної діяльності відносяться: самостійність і ініціативність експерта, її правовий, дослідницький, конструктивний та верифікований характер.

Судово-експертній діяльності притаманні також особлива суспільно-психологічна атмосфера і співвідношення індивідуальності та колегіальності» [12, с.10].

Систематизований та широкий підхід до окреслення змісту судово-експертної діяльності також запропонував Л.Г. Бордюгов. Згідно його напрацювань це заснована на конституційних засадах діяльність органів державної влади, юридичних і фізичних осіб щодо забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною, кваліфікованою, такою, що спирається на досягнення науково-технічного прогресу, судовою експертизою.. Аналіз судово-експертної діяльності, як єдиної динамічної системи, показує, що вона включає в якості основних три моменти:

- вхідний – полягає в діяльності судово-слідчих органів щодо призначення експертизи, які повинні поставити питання перед експертом та забезпечити його необхідними для дослідження матеріалами;

- центральний – полягає в діяльності судового експерта щодо проведення судової експертизи;

- вихідний – полягає у використанні органом, що призначив експертизу, висновку судового експерта для встановлення обставин справи [13, с.129-130].

Необхідно також зауважити, що на сьогоднішній день, у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону про судово-експертну діяльність в Україні від 03.10.2017 №2149-VII відповідно до якого це діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва та ремесла [14].

Проаналізовані визначення показують, що судово-експертна діяльність не пов'язана із застосування примусу та загалом не володіє більшістю ознак, притаманних правоохоронні, але її зміст характеризується багатьма іншими особливостями.

- 1) У першу чергу, судово-експерта діяльність супроводжує правоохоронну, адже перед нею ставляться завдання із забезпечення використання в роботі право-

охоронних органів спеціальних знань, що полегшують процес притягнення винних у порушенні прав і свобод людини та громадянина до юридичної відповідальності.

2) Судово-експертна діяльність має юридичний характер, адже реалізується у процедурах та заходах, які чітко регламентовано та визначено нормами законодавства.

3) Судово-експертна діяльність – це в більшій частині дослідницька робота, направлена на проведення спеціального різновиду наукових досліджень – експертиз, результати яких мають юридичну значимість та можуть використовуватись в діяльності правоохоронних органів та суді.

4) Судово-експертній діяльності також притаманна система спеціальних суб'єктів, якими виступають судово-експертні установи, створені у порядку визначеному законом та працюючих згідно із вимогами Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 №4038-ХІІ.

Таким чином, діяльність судово-експертних установ (судово-експертна діяльність) – це регламентована законодавством діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, яка полягає у проведенні дослідницької експертної роботи та забезпеченні використання в роботі правоохоронних органів спеціальних знань у певних галузях науки і техніки. Відповідно до викладеного судово-експертна діяльність має суспільно-важливе значення, адже полягає у здійсненні спеціальної науково-дослідницької роботи, яка має не тільки наукове, але й практично-правове значення. Іншими словами, діяльність судово-експертних установ полегшує функціонування правоохоронних органів, в процесі захисту та охорони ними прав і свобод громадян і людини. Саме цим обумовлюється необхідність адміністративно-правового регулювання діяльності судово-експертних установ, так як забезпечення ефективності та результативності їх роботи залежить від незалежності експертів, дотримання ними всіх законодавчих норм та стандартів, а також постійного удосконалення матеріально-технічної та правової бази функціонування даних організацій, чого неможливо досягнути поза

наявності державного регламенту зазначених питань.

Висновки

Тож, саме виділені вище фактори пояснюють значимість та особливості діяльності правоохоронних органів та судово-експертних установ, як об'єктів адміністративно-правового регулювання. Звісно, це лише один з багатьох можливих поглядів, проте саме в ньому, на нашу думку, відкривається відповідь на питання, що складають предмет представленого наукового дослідження.

Література

1) Правознавство: навчально-методичний посібник / В. Галуцько, В. Зубенко, М. Новікова, В. Стратонов, за заг ред В. Стратонова // Херсон: Д.С. Грінь. 2015. 320 с.

2) Погосян М.А. Визначення поняття «правоохоронна діяльність» і його співвідношення із правозахисною та судовою діяльністю: теоретико-правовий аспект / М.А. Погосян // Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Випуск 3. С.23-28.

3) Прокопенко О.Ю. Поняття й ознаки правоохоронної діяльності внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні / О.Ю. Прокопенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 16 Том 1. С.50-53.

4) Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. К. : МАУП, 2004. 272 с.

5) Бандурка А.Н. Судебные и правоохранительные органы Украины. - Х.: Университет внутренних дел, 1999. 349 с.

6) Про судову експертизу: закон від 25.02.1994 №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. №28. ст.232.

7) Дорошенко О.Ф. Судова експертиза як засіб доказування при розгляді цивільних прав щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності: дисертація / О.Ф. Дорошенко // Київ: Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності. 2007. 207 с.

8) Пілюков Ю.О. Використання інформаційних систем в експертних підрозділах МВС України: автореферат / Ю.О. Пілюков // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2009. 22 с.

9) Легких К.В. Загальнонаукові та процесуальні питання проведення судової правової експертизи в судочинстві України: дисертація / К.В. Легких // Академія прокуратури України. 2009. 215 с.

10) Лопата О.А. Поняття і зміст судово-експертної діяльності / О.А. Лопата // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 1(3). С.45-51.

11) Щербаківський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз. Х.: Фактор, 2011. 400 с

12) Стрілець Г.О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрями їх діяльності: автореферат / Г.О. Стрілець // Одеса: Одеська національна юридична академія. 2009. 20 с.

13) Яковлев Я.М. Формализация показателей эффективности судебно-экспертной деятельности // Проблемы теории судебной экспертизы. Сб. науч. тр. М.: ВНИИСЭ, 1980. Вып. 44. С. 129–136.

14) Про судово-експертну діяльність в Україні: проект від 03.10.2017 №2149-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469.

SUMMARY

A broad and narrow definition of law enforcement activities is formulated. According to the narrow - this is a normatively established type of activity of specially authorized law enforcement agencies, the purpose of which is to protect and defend the rights, freedoms and legitimate interests of man and citizen in Ukraine. In a broad sense, it is a special, state-significant sphere of functioning of law enforcement agencies, which provides for the implementation of legislation and measures of influence established by regulations, in order to: 1) prevent, prevent and stop administrative and criminal offenses; 2) restoration of violated human and civil rights and freedoms; 3) bringing violators to justice.

It was found that the main purpose of law enforcement is to protect the population of the country, in connection with which the authorities authorized to exercise them enjoy special rights, which in some cases provide for the possibility of coercive measures, including the use of firearms in their activities.

It is proved that the activity of forensic institutions (forensic activity) is the work of specially authorized entities regulated by law, which consists in conducting research expert work and ensuring the use of special knowledge in the work of law enforcement agencies in certain fields of science and technology. In accordance with the above, forensic activity is of social importance, because it consists in the implementation of special research work, which has not only scientific but also practical and legal significance. In other words, the activities of forensic institutions facilitate the functioning of law enforcement agencies in the process of protecting and safeguarding the rights and freedoms of citizens and people.

Key words: law enforcement bodies, forensic institutions, law enforcement activities, forensic activities, administrative and legal regulation.